

nen maakte deze vergelijking onlangs in een interview in *Vrij Nederland*, toen hij het had over de uitsluiting van moslims.

De vergelijking geeft te denken. Cohen maakt zich bezorgd. Ook in de jaren dertig was er een economische crisis. Zijn er misschien overeenkomsten tussen het antisemitisme in de jaren dertig in Europa en de afkeer van moslims nu?

We leggen het voor aan rabbijn Elisa Klapheck en aan de Nijmeegse kerkhistoricus Peter Nissen.

Rabbijn Elisa Klapheck groeide op in Duitsland, woonde jaren in Nederland en is nu terug in Frankfurt. Wel bezoekt ze Nederland geregeld. „Cohen noemt zijn moeder, die begin jaren veertig getuige was van het buitensluiten van Joden. Om helderheid over die vergelijking te krijgen moet je denk ik terug naar 1933. Toen zijn er wetten opgesteld die overheidsambten alleen nog openstelden voor arische Duitsers. Dat betekende dat veel Joodse hoogleraren, rechters, burgemeesters en andere ambtenaren vanaf dat moment hun baan kwijtraakten. Joden waren zeer goed geïntegreerd. Dat werd hun juist verweten. In sommige steden en streken waar de partij van de nazi's aan de macht was, heerste al voor 1933 een voor Joden onaangenaam klimaat. We weten natuurlijk niet welke kant het in Nederland opgaat. Maar in ieder geval zijn er geen wetten die moslims uitsluiten uit ambten. Er zijn zelfs moslimburgemeesters en er zijn parlementariërs met een islamitische achtergrond. Dus feitelijk is dat een groot verschil met de uitsluiting van Joden in de jaren dertig en veertig.”

Kerkhistoricus Peter Nissen is eerst op zoek gegaan naar de bron: het interview met Cohen in *Vrij Nederland*. „Hij zegt inderdaad niet dat de moslims van nu de Joden van toen zijn. Maar Cohen maakt wel een vergelijking op het punt van het buitensluiten. Nu denk ik dat je met zo'n historische analogie moet uitkijken. De geschiedenis herhaalt zich niet. Vergelijkingen worden meestal gebruikt om overeenkomsten aan te tonen. Toch laten ze juist vaak de verschillen zien. Ik denk dat uit respect voor de unieke en gruwelijke manier waarop de Joden stelselmatig werden uitgeroeid, iedere vergelijking hiermee bijna een vorm van heiligschennis is. Deze vergelijking helpt het debat daarom niet veel verder. Vooral de verschillen vallen op: er is nu geen Kristallnacht, al wordt er af en toe wel een brandbommetje in een moskee gegooid, er zijn geen openbare boekverbrandingen op markten. Een doorslaggevend verschil is dat achter de uitroeiing van Joden een uitgewerkte ideologie zat, met inbegrip van een rassenleer. Die uitgewerkte leer maakte het anti-

moslims meer moeten tonen dat ze zichzelf niet willen buitensluiten'

Elisa Klapheck

'Er is een verschil tussen wat geroepen wordt, en wat de realiteit laat zien'

Peter Nissen

semitisme toen aantrekkelijk voor een aantal intellectuelen. Onder hen niet de geringsten, zoals Heidegger. Ook allerlei jonge katholieke intellectuelen zijn in die tijd gevallen voor het fascisme, met de rassenleer. Dat alles ontbreekt in het populisme van nu, waarin moslims als zondebok gezien worden.“

Je kunt niet de moslims van nu met Joden van toen vergelijken, zegt Elisa Klapheck, „maar wel de Nederlanders van vandaag met de Duitsers van toen op de impuls van buitensluiting. Ik vraag me af waarom Nederlanders het nodig hebben om moslims buiten te sluiten. Heeft het iets te maken met het zoeken naar een duidelijke identiteit?”

Achter het antisemitisme van begin vorige eeuw zat deels ook irritatie over de goede positie die Joden

Elftal

Smalbrugge

De Korte - Hoogenkamp - Kalsky

Leegte - Van Vlastuin - Klapheck

Tollefsen - Van der Graaf

Borgman - Nissen

„Dat inspireert Peter Nissen om te schetsen hoe de christenen in de tijd van de Romeinen als zondebok gebruikt werden. „Als de Tiber overstroomde, wat voor Rome een ramp was, kregen christenen de schuld. Maar als de Nijl niet overstroomde, wat voor de Egyptische landbouw juist een ramp was, werd ook dat christenen verweten.”

Misschien had Cohen beter een vergelijking kunnen maken met de positie van katholieken in Nederland in de negentiende eeuw, suggereert Nissen. „Katholieken waren in de voorbije eeuwen uitgesloten geweest van ambtelijke functies. Ook al waren ze geboren en getogen in Nederland. Er was toen ook ernstige twijfel aan hun loyaliteit. Ze vielen immers onder een buitenlandse macht, namelijk de paus. Ook was men bang dat ze met hun kinderrijke gezinnen de meerderheid zouden gaan vormen, zoals populistische partijen nu bang zijn voor een islamisering van Nederland.”

Elisa Klapheck blijft zich afvragen wat precies de aanleiding is dat moslims als een bedreiging gezien worden. „Het gekke is dat in Israël in de sociale spanningen tussen Joden en Arabieren niet de islam het onderwerp van buitensluiting is. Dat is geen thema. Arabieren worden wel politiek gediscrimineerd, maar dit geldt ook voor bijvoorbeeld christelijke Armeniërs en andere minderheden. Het heeft te maken met met het zelfverstaan van Israël als een staat voor Joden.”

Ze vraagt zich af of moslims in Nederland wel werkelijk zo buitengesloten worden als Cohen doet voorkomen. „Ik zou dat empirisch wel eens uitgezocht willen zien. Zolang er moslimburgemeesters zijn, als Aboutaleb, kun je volgens mij niet zeggen dat moslims buitengesloten worden. Er is een verschil tussen wat geroepen wordt, die stoere praat van de neoliberalen en neoconservatieven, en wat de realiteit laat zien.”

Ook Nissen ziet feitelijk niet een echte uitsluiting van moslims. „Ik voorspel dat we over twintig jaar heel wat moslimhoogleraren hebben, als ik zo op de universiteit om me heen kijk naar die pientere, ambitieuze meiden. Zij gedragen zich als de katholieken in de tweede helft van de negentiende eeuw: ze willen het goed doen, ze zijn ambitieus, ze doen hun best.”

Had Cohen zijn uitspraken beter niet kunnen doen? Nissen: „Ik steun hem wel in zijn oproep om geen groepen mensen mentaal buiten te sluiten. Maar deze vergelijking had hij beter niet kunnen maken.” Elisa Klapheck: „Ik denk dat moslims meer moeten tonen dat ze zichzelf niet willen buitensluiten. Dat lijkt me echt van belang.”